

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук
Кафедра психології та соціальної роботи

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Психологічні особливості формування комунікативних здібностей у
старшокласників з порушенням зору

Виконав студент групи Пм-2
спеціальності 053 Психологія
Нездопа Іван Павлович
Керівник: Великжаніна Д.В.
Рецензент: Гайворонська Т.О.
Нормоконтроль __ Поліна БОНДАР

Запоріжжя
2024 р.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 145 с., 8 табл., 5 рис., 80 джерел.

Об'єкт дослідження – комунікативний потенціал старшокласників з порушенням зору.

Предмет дослідження – психологічні особливості формування комунікативних здібностей у старшокласників з порушенням зору.

Мета дослідження – дослідити структурно-динамічні особливості розвитку комунікативних здібностей старшокласників з порушенням зору та з'ясувати роль психологічних чинників, які впливають на ефективність їх формування.

Відповідно до поставлених завдань було використано комплекс теоретичних та емпіричних методів дослідження:

- аналіз літературних джерел;
- метод моделювання;
- опитування (форми опитування: анкетування, тестування, бесіди, інтерв'ювання);
- експеримент (констатуючий, формуючий етапи).
- статистичні методи обробки даних.

Практичне значення отриманих результатів роботи становлять методичні рекомендації до програми комунікативного навчання для старшокласників з порушенням зору (яка містить активний соціально-психологічний тренінг спілкування для старшокласників з порушенням зору), що сприяє підвищенню ефективності формування їх комунікативних здібностей.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ, ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНІ ЗДІБНОСТІ, СТАРШОКЛАСНИКИ, ПОРУШЕННЯ ЗОРУ.

ВСТУП

Актуальність дослідження. В умовах демократизації суспільного життя стає актуальною проблема формування комунікативної компетентності випускників шкіл, закладів вищої освіти, усвідомлення ними сутності та закономірності спілкування, формування комунікативних здібностей. Це відкриває нові можливості у розв'язанні проблем їх подальшого особистого та професійного життя. Теоретичне і практичне значення проблеми формування комунікативних здібностей учнів юнацького віку є сьогодні актуальним у психолого-педагогічній науці.

Проблемі спілкування як педагогічній проблемі надавали увагу Ф. Бацевич, Н. Волкова, Г. Грибан, О. Нестерук-Володимирець, О. Середа, І. Черезова та інші; зв'язок спілкування з психологічними процесами вивчали Н. Ануфрієва, О. Корніяка, М. Філоненко, О. Хом'як, К. Ясперс та інші. Вивчення рівнів формування комунікативних умінь здійснили А. Богущ, Н. Волошина, Л. Засєкіна, О. Лахтадир, Г. Почепцов та інші. Основна увага у цих дослідженнях спрямовувалась на вивчення комунікативних умінь та їх формування.

Пріоритетні тенденції реформування вітчизняної системи спеціальної освіти зумовлюють пошуки ефективних шляхів включення старшокласників із порушеннями психофізичного розвитку в освітнє середовище, їхню соціалізацію, провідні механізми яких забезпечує комунікативна діяльність. Проте, проблема ж розробки психологічних умов формування комунікативних здібностей учнів з порушенням зору старших класів не знайшла достатнього відображення на сторінках психолого-педагогічної літератури.

Процес гуманізації навчання і виховання в сучасній загальноосвітній школі тісно пов'язаний з оптимізацією взаємовідносин і корекцією спілкування учнів з особливими освітніми потребами в колективі. У спілкуванні велике значення має рівень соціального інтелекту. Проте існуюча

система шкільної освіти орієнтована в основному на забезпечення предметними знаннями, і меншою мірою – на розвиток комунікативних здібностей учнів, що деформує їх загальний інтелектуальний розвиток. Юнаки і дівчата, які займають високі позиції в системі спілкування в колективі й досягли психологічно ефективного спілкування, мають кращі можливості для зосередження своїх зусиль на навчанні.

Розвинуті комунікативні здібності й можливість ефективного задоволення потреби у спілкуванні в юнацькому віці є джерелом впевненості в майбутній успішній трудовій діяльності, сімейному житті, джерелом позитивних емоційних очікувань стосовно особистісної та соціально важливої сфер майбутнього. Досить часто в міжособистісних стосунках старшокласників з порушенням зору простежуються різноманітні негативні явища: відчуженість, грубість, агресивність, конфліктність тощо. При цьому варто враховувати той факт, що значна кількість людей не усвідомлює своїх комунікативних здібностей та їх ролі в професійному розвитку і самовдосконаленні. Це й визначило вибір нами проблеми дослідження комунікативних здібностей учнів з порушенням зору старших класів.

Об'єктом дослідження є комунікативний потенціал старшокласників з порушенням зору. Старшокласниками вважаємо учнів 10, 11 та 12-го класів.

Предметом дослідження є психологічні особливості формування комунікативних здібностей у старшокласників з порушенням зору.

Мета дослідження – дослідити структурно-динамічні особливості розвитку комунікативних здібностей старшокласників з порушенням зору та з'ясувати роль психологічних чинників, які впливають на ефективність їх формування.

Завдання дослідження. Враховуючи сформульовані вище об'єкт, предмет, мету, перед дослідженням були поставлені такі завдання:

1. Проаналізувати стан дослідження комунікативних здібностей та визначити їх структуру.

2. Охарактеризувати вікові особливості учнів з порушенням зору старших класів у сфері спілкування.

3. Розробити модель (програму) формування комунікативних здібностей старшокласників з порушенням зору та емпірично перевірити її ефективність.

4. Виокремити психолого-педагогічні форми комунікативного навчання старшокласників з порушенням зору з метою формування їх комунікативних здібностей.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали: концептуальні положення особистісно-орієнтованого (Г. Балл, І. Бех, М. Боришевський, С. Максименко, Г. Олпорт, В. Панок, Г. Радчук, М. Савчин, та ін.); структурного (Б. Братусь, О. Леонт'єв, В. Петровський, М. Сперанський), системного (Б. Анан'єв, Г. Костюк, К. Муздибаєв, В. Сафін), аксіологічного (М. Боришевський, Е. Левінас, В. Тугаринов); положення про соціальну зумовленість навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку (В. Бондар, Л. Виготський, І. Єременко, В. Засенко, А. Колупаєва, О. Таранченко та ін.); сучасні наукові погляди щодо особливостей супроводу дітей з особливими освітніми потребами (А. Колупаєва, Т. Сак, Т. Скрипник, О. Федоренко, А. Шевцов та ін.); положення про соціалізацію осіб з психофізичними порушеннями (В. Бондар, Ю. Бистрова, О. Проскурняк, О. Романенко, Л. Руденко, К. Островська, Т. Сак, В. Синьов та ін.); сучасні наукові погляди щодо особливостей супроводу старшокласників з порушенням зору (Є. Клопота, О. Мамічева, О. Паламар, Т. Семенишина, Є. Синьова, С. Федоренко та ін.).

Методи дослідження. Для досягнення мети і розв'язання поставлених завдань використано такі методи дослідження:

- аналіз літературних джерел;
- опитування (форми опитування: анкетування, тестування, бесіди);
- спостереження (пряме та опосередковане);
- експеримент (констатуючий, формуючий етапи).

Практичне значення отриманих результатів роботи становлять методичні рекомендації до програми комунікативного навчання для старшокласників з порушенням зору (яка містить теоретичний курс і активний соціально-психологічний тренінг спілкування для старшокласників з порушенням зору), що сприяє підвищенню ефективності формування їх комунікативних здібностей. Матеріали дослідження можуть бути використані психологами у своїй практичній діяльності. Також, основні результати дослідження доцільно використовувати в процесі освітньої підготовки та підвищення кваліфікації спеціальних психологів і корекційних педагогів.

Структура роботи визначається змістом і сутністю проблеми, метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел (80 позицій). Загальний обсяг роботи становить 129 сторінок, з них основного тексту – 73.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило зробити такі загальні висновки:

1. Загалом, стан дослідженості комунікативних здібностей особистості є достатнім. Теоретичний аналіз й узагальнення сучасного стану розробки проблеми комунікативних здібностей забезпечив можливість виокремити психологічний, психолого-педагогічний, соціально-психологічний, діяльнісний та психолінгвістичний підходи в трактуванні досліджуваного феномену.

Визначено структуру комунікативних здібностей: ядро складають якості компонентів суб'єкта спілкування, а периферію – якості, що відображають ступінь сформованості комунікативних умінь і навичок особистості. Комунікативні здібності старшокласників з порушенням зору є інтегральним утворенням, яке забезпечує здатність оптимальної організації взаємодії з іншими учасниками комунікації, адекватність сприймати себе в спілкуванні та індивідуально-психологічні особливості співрозмовників, швидкість і легкість засвоєння нових, більш ефективних форм комунікативної поведінки.

Комунікативні здібності не є сталим утворенням, а динамічною системою, яка, за наявності сприятливих індивідуально-особистісних та соціальних передумов, піддається розвитку й формуванню.

2. Комунікативні здібності старшокласників з порушенням зору формуються безпосередньо в самому процесі спілкування, розвиваються й удосконалюються в міжособистісних стосунках і є як умовою спілкування, так і його результатом. Формування комунікативних здібностей є важливою й необхідною умовою оптимізації навчання, виховання та розвитку учнів з порушенням зору старших класів. При цьому основною парадигмою дослідження комунікативних здібностей є суб'єкт-суб'єктна взаємодія, в якій учасниками комунікативного процесу є люди, що відрізняються активністю, здатністю свідомого цілеспрямованого планування й організації своєї

поведінки і життєдіяльності загалом і взаємовпливають, певним чином сприймають й оцінюють один на одного.

3. Для ефективного формування комунікативних здібностей у старшокласників з порушенням зору було розроблено й експериментально апробовано програму комунікативного навчання. Застосування цієї програми дає змогу зробити такі висновки:

а) формування комунікативних здібностей у старшокласників з порушенням зору успішно здійснюється в умовах спеціально організованого комунікативного навчання в рамках малої групи;

б) комунікативне навчання активізує спілкування між учнями з порушенням зору в класних і позакласних умовах, сприяє формуванню оптимального стилю внутрішньогрупової міжособистісної взаємодії;

в) формування компонентів комунікативних здібностей у старшокласників з порушенням зору є необхідним для оптимального спілкування в майбутній професійній, особистісній, інших сферах життєдіяльності;

г) комунікативне навчання забезпечує усвідомлення старшокласниками з порушенням зору причин труднощів у спілкуванні та вироблення шляхів їх подолання.

Отже, припущення про взаємозв'язок між результативністю формування комунікативних здібностей у старшокласників з порушенням зору та психологічними умовами (рівнем потреби старшокласників з порушенням зору у спілкуванні, особливістю спілкування у навчальній групі старшокласників (інтенсивністю внутрішньогрупових контактів, емоційною задоволеністю у процесі міжособистісного спілкування, рівнем взаєморозуміння тощо) підтвердилося.